

Η Οικολογία στην πολιτική και κοινωνική θεωρία: Μια σύντομη επισκόπηση*

Η συλλογική και άμεση υλική επέμβαση του ανθρώπου στη φύση τον οδηγεί σε μια διαλεκτική σχέση μαζί της, σε μια δυναμική και αναπτυσσόμενη αλληλόδραση. Εξ αιτίας αυτού, η φύση είναι σε διαρκή μετασχηματισμό και σε μια αδιάλειπτη συνέχεια ενότητας αντιθέτων, τα οποία είναι αμοιβαίως δημιουργικά, αμοιβαίως καταστροφικά και αμοιβαίως μετασχηματιστικά. Η παραπάνω αλληλόδραση, όμως, δεν εξελίσσεται εν κενώ αλλά σε ένα προσδιορισμένο κοινωνικο-οικονομικό πλαίσιο. Τόσο η σχέση ανθρώπου-φύσης όσο και η σχέση ανθρώπου-ανθρώπου διαπερνάται από μια θεμελιώδη παράμετρο, την κυριαρχία. Η έννοια της κυριαρχίας και το αντίθετό της - η απελευθέρωση, αποτελούν τον ενοποιητικό άξονα της κριτικής θεωρίας και της περιβαλλοντικής φιλοσοφίας.

Ειδικότερα, το ζήτημα της κυριαρχίας του ανθρώπου επί της φύσης και του ανθρώπου στον άνθρωπο αποτελούν κεντρικό μέλημα της κριτικής θεωρίας (σχολή της Φρανκφούρτης) αλλά και των άλλων ρευμάτων σκέψης όπως της βαθιάς οικολογίας, της κοινωνικής οικολογίας, του οικοσοσιαλισμού, του οικοφεμινισμού, και της μεταμοντέρνας επιστήμης. Ωστόσο, τα παραπάνω ρεύματα σκέψης δεν προσεγγίζουν την έννοια της κυριαρχίας με τον ίδιο τρόπο, καθώς υπάρχουν διαφωνίες αναφορικά με τις αιτίες και τους τρόπους με τους οποίους συνδέονται οι άνθρωποι με τη φύση. Σ' αυτά τα ρεύματα σκέψης θα αναφερθούμε στη συνέχεια, αναδεικνύοντας τα βασικά τους στοιχεία και κυρίως τις διαφοροποιήσεις τους σχετικά με το πώς μπορεί να γίνει ο μετασχηματισμός και η αλλαγή των σχέσεων ανθρώπου-φύσης και ανθρώπου-ανθρώπου.

* Δημοσιεύτηκε στο www.nomosphysics.org.gr (2008)

Η κριτική θεωρία

Οι Horkheimer και Adorno χρησιμοποίησαν την κριτική φιλοσοφία για να αναδείξουν την εργαλειακή αντίληψη η οποία αποτελεί τη βάση της επικρατούσας επιστημονικής σκέψης και το υπόστρωμα των καπιταλιστικών κοινωνικών σχηματισμών. Στο έργο τους *Διαλεκτική του Διαφωτισμού* υπογραμμίζουν ότι η κυριαρχία επί της φύσης προηγείται και αποτελεί προϋπόθεση για την κυριαρχία πάνω στους ανθρώπους. Ειδικότερα, η θεώρηση των πραγμάτων στη βάση της ποσοτικοποίησης και της μέτρησης - επισημαίνουν- οδήγησε στην κυριαρχία επί της φύσης, η οποία με τη σειρά της οδήγησε στην κυριαρχία του ανθρώπου με αποτέλεσμα, η απομάγευση της εξωτερικής φύσης να επιφέρει την εκπτώχευση της εσωτερικής φύσης. Αυτοί οι διάφοροι τύποι κυριαρχίας –εξωτερική, εσωτερική, ανθρώπινη και μη ανθρώπινη- ανοίγουν το δρόμο για την ανάπτυξη της προβληματικής σχετικά με τις αιτίες της οικολογικής κρίσης, η οποία είναι πολυδιάστατη καθώς συνδέεται με την οικονομία, την τεχνολογία και την επιστήμη.

Ένα άλλο μέλος της σχολής της Φρανκφούρτης, ο Marcuse, αν και δεν μπορεί να θεωρηθεί οικολόγος φιλόσοφος, ωστόσο ασχολήθηκε με το ζήτημα της οικολογίας. Μια από τις σημαντικότερες παρεμβάσεις του ήταν το άρθρο που δημοσιεύτηκε στη Liberation το 1972 με τίτλο *‘Οικολογία και Επανάσταση’*. Εκεί υπογράμμισε ότι η οικολογία είναι μια επαναστατική δύναμη για τη ζωή, που μάχεται εναντίον των αντεπαναστατικών δυνάμεων της οικοκτονίας, οι οποίες καταστρέφουν τους πόρους και τις πηγές της ίδιας της ζωής προς όφελος του μονοπωλιακού κεφαλαίου. Γράφοντας το άρθρο κατά την περίοδο του πολέμου στο Βιετνάμ, συνέδεσε τη γενοκτονία του λαού του Βόρειου Βιετνάμ με την οικοκτονία που συντελέστηκε στην περιοχή με τη χρήση επικίνδυνων χημικών. Και τα δύο εγκλήματα –επισημαίνει- κατέστησαν δυνατά μέσω της σύγχρονης επιστήμης και τεχνολογίας, οι οποίες, όντας στην υπηρεσία των ισχυρών, οδήγησαν στην καταστροφή της φύσης και στο θάνατο χιλιάδων ανθρώπων υπάρξεων. Για το λόγο αυτό –τονίζει- το οικολογικό κίνημα αποτελεί αναγκαιότητα και μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην υπεράσπιση της φύσης και των ανθρώπων. Ο αγώνας του οικολογικού κινήματος είναι σε τελική ανάλυση πολιτικός αγώνας διότι η υπεράσπιση του περιβάλλοντος δεν είναι μια ρομαντική, αισθητική ή ποιητική ιδέα που αγγίζει τους προνομιούχους. Αντίθετα, είναι υπόθεση επιβίωσης του πλανήτη που απαιτεί αλλαγή του τρόπου παραγωγής και κατανάλωσης και άρνηση της βιομηχανίας του πολέμου, των

επικίνδυνων τεχνολογιών και αποβλήτων προς όφελος της δημιουργικής εργασίας και της απόλαυσης της ζωής. Έτσι –συμπεραίνει- η αυθεντική οικολογία δεν μπορεί παρά να έχει σοσιαλιστικό προσανατολισμό, ο οποίος χτυπά το σύστημα στις ρίζες του δηλαδή τόσο στη διαδικασία της παραγωγής όσο και στο επίπεδο της συνείδησης.

Στον αντίποδα των απόψεων του Marcuse για το οικολογικό κίνημα βρίσκεται ο Habermas. Στο άρθρο του *‘τα νέα κοινωνικά κινήματα’* (περιοδικό Telos, 1981) δεν αναγνωρίζει στο οικολογικό κίνημα την απελευθερωτική διάσταση καθώς θεωρεί ότι έχει αμυντικό χαρακτήρα. Το μείζον πρόβλημα κατά τον Habermas δεν είναι η συμφιλίωση με τη φύση αλλά η αντιμετώπιση της διαρκώς αυξανόμενης ‘επιστημονικοποίησης της πολιτικής’ με την οποία η λήψη των αποφάσεων περνάει από τις πολιτικές στις τεχνοκρατικές ελίτ. Εδώ, κατά το συγγραφέα, εντοπίζεται ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα των σύγχρονων κοινωνιών, το πρόβλημα της δημοκρατικής νομιμοποίησης.

Οι απόψεις της κριτικής θεωρίας –υπό όλες τις εκδοχές της- δεν βρήκαν ανταπόκριση στο οικολογικό κίνημα που άρχισε να αναπτύσσεται στη δεκαετία του ‘80, παρά το γεγονός ότι δύο κεντρικά προβλήματα που επεξεργάστηκε η εν λόγω θεωρία –ο θρίαμβος της εργαλειακής αντίληψης και η κυριαρχία της φύσης- αποτέλεσαν την αφετηρία της σκέψης για την πράσινη κριτική της βιομηχανικής κοινωνίας. Η εξήγηση μπορεί να αναζητηθεί στο γεγονός ότι οι εκπρόσωποι της σχολής της Φρανκφούρτης βρίσκονταν σε απόσταση από τους πολιτικούς αγώνες, δίνοντας έμφαση μόνο στη θεωρία. Επί πλέον, ο τελευταίος εκπρόσωπός της, ο Habermas, συνδέθηκε στενά με τη σοσιαλδημοκρατία, η οποία την εποχή εκείνη ήταν σε αντιπαράθεση με το πράσινο κίνημα. Την τελευταία δεκαετία, ωστόσο, όπου οι πράσινοι στη Γερμανία συμμαχήσαν με τους σοσιαλδημοκράτες, η παραπάνω αμοιβαία καχυποψία έλαβε οριστικά τέλος.

Η βαθιά οικολογία

Ενώ η πράσινη οικονομία και πολιτική στοχεύουν στην αναζήτηση πρακτικών τρόπων για την επίτευξη της βιωσιμότητας, η υπέρβαση του ανθρωποκεντρισμού ο οποίος αποτελεί τη βασική αιτία της κυριαρχίας πάνω στη φύση, είχε ανάγκη από μια νέα φιλοσοφία και ηθική. Το ρεύμα της βαθιάς οικολογίας επικέντρωσε την κριτική του στον κυρίαρχο περιβαλλοντισμό, θεωρώντας τον περιορισμένης εμβέλειας. Ο φιλόσοφος Arne Naess στο περίφημο άρθρο του *‘Το ρηχό και το βαθύ κίνημα για την οικολογία’* (περιοδικό Inquiry, 1973) έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στο βιοσφαιρικό εξισωτισμό σύμφωνα με

τον οποίο όλα τα έμβια όντα έχουν εγγενή αξία. Η θεωρητική βάση της νέας αντίληψης, κατά τον Naess, είναι η οικосоφία. Με τον όρο αυτό εννοεί ένα σύνολο κανονιστικών πρακτικών που αφορούν γεγονότα (π.χ. η ρύπανση) και μια αναγκαία ιεράρχηση αξιών. Η ιδέα της βαθιάς οικολογίας έτυχε, επίσης, επεξεργασίας από τον κοινωνιολόγο Bill Devall και το φιλόσοφο George Sessions σε μια σειρά δοκιμίων και άρθρων (που συγκεντρώθηκαν σε τόμο με τίτλο *Deep Ecology: Living as If Nature Mattered, 1985*). Υποστήριξαν ότι ο ανθρωποκεντρικός πυρήνας της δυτικής φιλοσοφίας πρέπει να ανατραπεί και να αντικατασταθεί με μια νέα μεταφυσική, ψυχολογία, ηθική και επιστήμη, οι οποίες θα έχουν ένα αυστηρά οικοκεντρικό προσανατολισμό. Η φιλοσοφική βάση της θεωρίας τους είναι οι ιδέες του Spinoza, τον οποίο θεωρούν ως το φιλόσοφο που έδωσε την ώθηση για μια μη ανθρωποκεντρική ανάπτυξη της σύγχρονης επιστήμης. Συγκεκριμένα, υποστηρίζουν ότι ο Spinoza, σε αντίθεση με τον Hobbes και τον Descartes, ανέπτυξε ένα φιλοσοφικό σύστημα το οποίο κατευθύνει την επιστημονική κατανόηση της φύσης στη βάση της ταύτισης του ανθρώπινου και του μη ανθρώπινου κόσμου και όχι στη βάση της κυριαρχίας και του ελέγχου της φύσης. Αν και η βαθιά οικολογία ανανέωσε την προβληματική για την οικολογική κρίση, ωστόσο δεν κατόρθωσε να αποτελέσει τη βασική αναφορά του οικολογικού κινήματος. Η εξήγηση μπορεί να αναζητηθεί στην απόλυτη ταύτιση που επιχειρεί του ανθρώπινου και του μη ανθρώπινου. Αυτή η ταύτιση δημιουργεί ανυπέρβλητα προβλήματα τα οποία φαίνονται εναργώς στο νομικό επίπεδο. Συγκεκριμένα, ανάγοντας τα στοιχεία της φύσης (ποτάμια, δάση, βιοποικιλότητα κλπ) σε υποκείμενα δικαίου αφενός έρχεται σε ευθεία αντίθεση με το δικαϊκό σύστημα, αφετέρου οδηγεί σε ένα ιδιότυπο ανθρωπομορφισμό δεδομένου ότι οι άνθρωποι είναι αυτοί που θα επιλέξουν ποια από τα παραπάνω φυσικά στοιχεία θα τύχουν προστασίας.

Η κοινωνική οικολογία

Μια εναλλακτική προς τη βαθιά οικολογία προσέγγιση της οικολογικής κρίσης επιχειρεί το ρεύμα της κοινωνικής οικολογίας. Όπως η κριτική θεωρία, έτσι και το εν λόγω ρεύμα δομεί την ανάλυσή του στηριζόμενο στην έννοια της κυριαρχίας, κυρίως μέσα από τα έργα του βασικού του εκπροσώπου, του κοινωνικού φιλοσόφου Murray Bookchin (βλ., ενδεικτικά, *Toward an Ecological Society, 1981, The Ecology of Freedom, 1982, The Philosophy of Social Ecology, 1990*). Ο Bookchin, αντίθετα με τη βαθιά οικολογία, την κριτική θεωρία και τους μαρξιστές, θεωρεί ότι η κυριαρχία επί των ανθρώπινων όντων προηγείται

της κυριαρχίας επί της φύσης. Από τις αρχές της δεκαετίας του '60-γράφει- οι απόψεις μου μπορούν να συνοψιστούν στη φράση: η κυριαρχία της φύσης από τον άνθρωπο προέρχεται από την κυριαρχία του ανθρώπου από τον άνθρωπο. Για το λόγο αυτό –υπογραμμίζει- ο στόχος της κοινωνικής οικολογίας είναι να απωθήσει την ιεραρχία και την κυριαρχία από την κοινωνία και, ως αποτέλεσμα, θα ανατρέψει την κυριαρχία της φύσης από τον άνθρωπο. Αυτός ο οικολογικός αναρχισμός του Bookchin έχει σαν όραμα μια οικολογική κοινωνία, η οποία θα στηρίζεται στην άμεση δημοκρατία, σε ελευθεριακές κοινότητες ενταγμένες σε μια ομοσπονδία με παράλληλη κατάργηση του κράτους ως πηγής εξουσίας και ελέγχου. Η κοινωνική οικολογία αν και έφερε στο προσκήνιο του οικολογικού κινήματος τις ξεχασμένες κοινωνικές παραμέτρους του οικολογικού προβλήματος, ωστόσο δεν μπόρεσε να αποτελέσει μια σημαντική αναφορά του. Η εξήγηση μπορεί να εντοπιστεί στο γεγονός ότι το οικολογικό κίνημα –ιδίως στις ΗΠΑ- έδινε και δίνει αγώνες εντός του υπάρχοντος θεσμικού πλαισίου, πολλές δε φορές με σημαντική επιτυχία (κυρίως σε δικαστικό επίπεδο). Ενδεικτικό είναι άλλωστε το γεγονός ότι στις ΗΠΑ αναπτύχθηκε το κίνημα της Environmental Justice, το οποίο αναδεικνύει τα κοινωνικά χαρακτηριστικά της οικολογικής κρίσης (π.χ., η περιβαλλοντική υποβάθμιση συντελείται στις φτωχές περιοχές και συνοικίες). Με συστηματικό τρόπο και εκμεταλλευόμενο όλες τις θεσμικές δυνατότητες, κατόρθωσε να επιβάλλει τις ιδέες του ενάντια στον περιβαλλοντικό ρατσισμό σε σημαντικό βαθμό τόσο στο επίπεδο της εκτελεστικής όσο και σε εκείνο της δικαστικής εξουσίας.

Η σοσιαλιστική οικολογία ή οικοσοσιαλισμός

Η σοσιαλιστική οικολογία ή οικοσοσιαλισμός, όπως διατυπώθηκε κυρίως από τον μαρξιστή οικονομολόγο James O'Connor (μέσω του περιοδικού *Capitalism, Nature, Socialism*) βρίσκεται σε αντίθεση με τις απόψεις του Bookchin καθώς δεν στηρίζεται στην έννοια της κυριαρχίας αλλά στην πολιτική οικονομία. Σύμφωνα με αυτό το ρεύμα, μόνο οι μαρξιστικές κατηγορίες της εκμετάλλευσης της εργασίας, της παραγωγής, του ποσοστού κέρδους, της κυκλοφορίας και της συσσώρευσης του κεφαλαίου κλπ μπορούν να εξηγήσουν την περιβαλλοντική υποβάθμιση που συντελείται στις καπιταλιστικές κοινωνίες. Όπως τονίζει ο O'Connor, η οικοσοσιαλιστική προοπτική δηλαδή η συνάντηση της οικολογίας με τον σοσιαλισμό βασίζεται στο γεγονός ότι, η μαζική εξωτερίκευση του κοινωνικού και οικολογικού κόστους παραγωγής στον καπιταλισμό επέφερε καταστρεπτικά αποτελέσματα όχι μόνο στη διανομή του κοινωνικού πλούτου

αλλά και στο περιβάλλον. Γι' αυτό το λόγο χρειάζεται ένας νέος τύπος κοινωνικής οργάνωσης, ο οικοσοσιαλισμός που θα καταστεί εφικτός μέσα από τη δράση πράσινων κοινωνικών κινημάτων. Οι στόχοι τους θα εστιάζονται στη δημοκρατία, στο διεθνισμό και στην υπέρβαση του δυαδισμού τοπικό εναντίον του κρατικού ελέγχου. Όπως η βαθιά και η κοινωνική οικολογία, αυτό το ρεύμα αναγνωρίζει την αυτονομία της μη ανθρώπινης φύσης, την οικολογική ποικιλότητα και την επιστήμη της οικολογίας ως τη βασική επιστήμη για την επιβίωση του πλανήτη στον 21^ο αιώνα.

Ο οικοφεμινισμός

Οι προσπάθειες της βαθιάς οικολογίας να αποδώσουν την οικολογική κρίση στην κυριαρχία της φύσης από τον άνθρωπο προσέκρουσαν στην αντίσταση των οικοφεμινιστριών, οι οποίες θεωρούν ότι η κυριαρχία της φύσης και των γυναικών από τους άνδρες είναι η κύρια αιτία της σημερινής κρίσης. Η πρώτη που με συστηματικό τρόπο ανέδειξε αυτή την προβληματική, ήταν η γαλλίδα φεμινίστρια Françoise d'Eaubonne (στο βιβλίο της *Féminisme ou Mort*, 1974). Ο στόχος του οικοφεμινισμού είναι να δημιουργήσει ένα νέο μοντέλο για τον πλανήτη που βρίσκεται σε κίνδυνο εξ αιτίας του ανδροκρατούμενου χαρακτήρα των κοινωνιών. Να αποσπάσουμε τον πλανήτη από τα χέρια των ανδρών – τονίζει- ώστε να τον παραδώσουμε στην ανθρωπότητα του αύριο.....Εάν παραμείνει η ανδροκρατούμενη κοινωνία δεν θα υπάρχει αύριο για την ανθρωπότητα. Στο ίδιο θεωρητικό πλαίσιο κινείται και η Mary Mellor (στο έργο της, *Breaking the Boundaries: Towards a Feminist Green Socialism*, 1992). Η Mary Mellor προβάλλει την ανάγκη για μια εκ βάθρων νέα κοινωνία. Ειδικότερα, τονίζει ότι η νέα κοινωνία θα στηρίζεται στη γυναικεία εμπειρία που θα αντικαταστήσει την υπάρχουσα η οποία στηρίζεται στην ανδρική εμπειρία. Θα είναι φεμινιστική με την έννοια ότι η γέννηση και η διατήρηση της ζωής από τις γυναίκες θα αντικαταστήσει τους υπάρχοντες θεσμούς που καταστρέφουν τη ζωή. Θα είναι πράσινη με την έννοια ότι θα εξισορροπήσει τις ανθρώπινες ανάγκες για ζωή με τις ανάγκες του πλανήτη για ζωή. Τέλος, θα είναι σοσιαλιστική διότι θα αναγνωρίζει ότι όλοι οι άνθρωποι θα έχουν το δικαίωμα για ίση αντιμετώπιση στα πλαίσια της κοινωνικής δικαιοσύνης. Η δημιουργία αυτής της νέας κοινωνίας θα είναι το αποτέλεσμα των κοινών αγώνων των εργατών, των ακτιβιστών οικολόγων, των φεμινιστριών και των ειρηνιστών. Ωστόσο υπάρχει ένα –ουσιακρατικό- πρόβλημα στη θεωρία του οικοφεμινισμού. Έχουν οι γυναίκες (και οι άνδρες) εγγενή αναλλοίωτα χαρακτηριστικά ή είναι

αποτέλεσμα της ιστορικής εξέλιξης; Οι βιολογικές αναπαραγωγικές λειτουργίες των γυναικών (η ωορρηξία, η έμμηνος ρήση, η εγκυμοσύνη, η γέννηση και η γαλουχία) που τις καθιστούν διαφορετικές από τους άνδρες, αποτελούν την ουσία τους; Επί πλέον, έχουν οι γυναίκες μια ειδική σχέση με τη φύση, που οι άνδρες δεν έχουν;

Αυτό το ουσιοκρατικό πρόβλημα το προσέγγισε ο Noel Sturgeon (*Ecofeminist Natures: Race, Gender, Feminist Theory and Political Action, 1997*). Ο Sturgeon υποστηρίζει ότι ο οικοφεμινισμός είναι ένα πολύπλοκο πολιτικό και θεωρητικό κίνημα το οποίο δεν μπορεί να περιοριστεί στις ουσιοκρατικές διαστάσεις του. Πράγματι –τονίζει– η φεμινιστική προβληματική, που αποτελεί μια βασική παράμετρό του, δεν περιορίστηκε στη σχέση γυναίκας-φύσης αλλά προσέφερε κρίσιμα αναλυτικά εργαλεία ευρύτερου ενδιαφέροντος. Τέτοια είναι, μεταξύ άλλων, η επιχειρηματολογία για την υπέρβαση του διαχωρισμού κουλτούρας-φύσης, ορθολογικής σκέψης-συγκίνησης, υποκειμενικότητας-αντικειμενικότητας και η φεμινιστική κριτική της επιστήμης. Εκείνο που κατά τον Sturgeon πρέπει να απασχολεί το οικοφεμινιστικό κίνημα είναι πώς θα αρθρώσει αυτή την πλούσια φεμινιστική σκέψη με τους στόχους του για την αντιμετώπιση της οικολογικής κρίσης.

Η μεταμοντέρνα επιστήμη

Τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν σήμερα η επιστήμη και η κοινωνία δεν μπορούν να εξηγηθούν με τη μηχανιστική αντίληψη της επιστήμης που κυριάρχησε μέχρι τώρα ούτε μπορούν να υπερπηδηθούν με τη συνέχιση των ταξικών ανισοτήτων και αυτών που αφορούν στο φύλο και στη φυλή. Επειδή αυτά τα χαρακτηριστικά συνδέονται με την κυριαρχία του ανθρώπου στη φύση και στον άνθρωπο, χρειάζεται ένα νέο επιστημονικό- κοινωνικό παράδειγμα. Ο Fritjof Capra (στο άρθρο του, *Systems theory and the New Paradigm, 1988*) προτείνει μια οικοσυστημική άποψη για τη ζωή ως το νέο παράδειγμα που θα αντικαταστήσει το αντίστοιχο μηχανιστικό. Στοιχεία του είναι η έμφαση στο όλο και όχι στα μέρη, στη διαδικασία και όχι στη δομή, όπως επίσης η αναγνώριση της περιορισμένης γνώσης του εξωτερικού κόσμου και η ύπαρξη κυρίαρχων δικτύων της επιστημονικής πληροφόρησης.

Αυτή η μεταμοντέρνα οικολογική άποψη, αντίθετα από τη μοντέρνα μηχανιστική, έχει σαν σημείο αναφοράς την αδυναμία αξιόπιστης δυνατότητας πρόβλεψης της συμπεριφοράς των οικοσυστημάτων. Για το λόγο αυτό η οποιαδήποτε εκτίμηση είναι αποτέλεσμα της ερμηνείας των γεγονότων τα οποία

είναι αξιακά φορτισμένα. Συντελείται, επομένως, μια υπέρβαση του διαχωρισμού γεγονότα-αξίες, ηθική-επιστήμη και ύλη-συνείδηση, πράγμα που οδηγεί στη σχετικοποίηση του ρόλου των 'σκληρών' επιστημών. Εισήλθαμε λοιπόν σε μια νέα φάση όπου το πρόβλημα δεν είναι η πολιτικοποίηση της επιστήμης αλλά η επιστημονικοποίηση της πολιτικής.

Δεν πρόκειται δηλαδή τόσο για τον πολιτικό έλεγχο της επιστήμης όσο για το μη δημοκρατικό έλεγχο των αποφάσεων που λαμβάνονται από τους επιστήμονες. Οι σχετικές συζητήσεις είναι πολύ πλούσιες (βλ., μεταξύ άλλων, τις αναλύσεις του Bruno Latour, του Barry Wynne, του Ulrich Beck, της Sheila Jasanoff, της Carolyn Merchant, του Paul Slovic κλπ) και παρά τις διαφοροποιήσεις έχουν ένα κοινό παρονομαστή: την εμπλοκή των απλών ανθρώπων στη διαδικασία λήψης των αποφάσεων σχετικά με τα σύγχρονα οικολογικά προβλήματα. Το μείζον, λοιπόν, στοιχείο που εισφέρει η μεταμοντέρνα επιστήμη είναι η ανάγκη για λαϊκή συμμετοχή στη λήψη των αποφάσεων.

Ο Antonio Gramsci και η οικοαριστερά: μερικές σκέψεις για τον εμπλουτισμό του περιεχομένου της

Σε καθαρά πολιτικό επίπεδο, οι παραπάνω ιδέες σχετικά με την ανάγκη συμμετοχής των πολιτών στη διαδικασία λήψης των αποφάσεων, βρίσκουν σημαντικό έρεισμα στις ιδέες του Antonio Gramsci. Ειδικότερα, στον προβαλλόμενο ισχυρισμό ότι οι πολίτες δεν έχουν τις απαιτούμενες γνώσεις ώστε να λάβουν θέση για ένα ζήτημα, αντιτάσσεται ότι οι πολίτες έχουν μια ευρύτερη –σε σχέση με τους ειδικούς– αντίληψη για το περιβάλλον και τους κινδύνους που ελλοχεύουν, η οποία στηρίζεται στην εμπειρία και στην τοπική-λαϊκή γνώση. Σχετικά ο Gramsci επισημαίνει ότι 'όλοι οι άνθρωποι είναι φιλόσοφοι' καθώς με την πρακτική τους 'εκφράζουν την ενότητα ιστορίας και φύσης' (*Prison Notebooks, vol. II*, Columbia University Press, 1996.)

Επιπλέον, καθοριστικής σημασίας για τη δημοκρατική και αποτελεσματική εφαρμογή των οικοσοσιαλιστικών ιδεών είναι η γκραμισιανή θεωρία της Ηγεμονίας. Η τελευταία νοείται κατά βάση ως η διανοητική και ηθική ενότητα η οποία προσδιορίζει την πορεία της ιστορίας, επιτυγχάνεται με συναίνεση και βασίζεται στη δράση και συμμετοχή των οργανικών διανοουμένων. Η ως άνω γκραμισιανή διανοητική και ηθική ενότητα ως προσδιοριστικό στοιχείο της εν γένει πολιτικής ηγεμονίας, μεταφερόμενη στο πεδίο του οικοσοσιαλισμού, παραχωρεί τη θέση της σε μια νέα διανοητική και ηθική ενότητα με άξονες

αναφοράς, αυτή τη φορά, τις ιδέες και αξίες σχετικά με τη χρήση των φυσικών πόρων και την προστασία τους.

Η νέα Ηγεμονία διαφοροποιείται, ωστόσο, από την αρχετυπική ως προς τούτο: υλοποιείται μέσω διαδικασιών συναίνεσης στις οποίες εμπλέκονται όλοι οι πολίτες. Με τον τρόπο αυτό, εγκαθιστώντας μορφές άμεσης δημοκρατίας που αγκαλιάζουν ολόκληρη την κοινωνία, καταλαμβάνουν τη θέση των οργανικών διανοουμένων, οι οποίοι λειτουργούσαν στο πλαίσιο του κόμματος. Με άλλες λέξεις, στη θέση της παλαιάς ιεραρχικής δομής του πολιτικού συστήματος υπεισέρχεται η θεσμική συνάρθρωση άμεσης και αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας μέσω της οποίας υπηρετείται και εξασφαλίζεται η συμβιωτική σχέση ανθρώπου-φύσης

Γιώργος Μπάλιας

Δ.Ν.-Δικηγόρος

Επ. Καθηγητής, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο